

Аналітичний звіт

Гармонізація визначення МСП в Україні з ЄС

Вересень 2025

Віталій Кравчук

Євген Ангел

Автори:

Віталій Кравчук, провідний науковий співробітник ІЕД

Євген Ангел, старший науковий співробітник ІЕД

Матеріал підготовлено в рамках проєкту «Оцінка економічного впливу адаптації права ЄС на окремі сфери економіки України» за підтримки Європейського Союзу та Міжнародного фонду «Відродження» як складову спільної ініціативи «Вступаємо до ЄС разом». Матеріал представляє позицію авторів і не обов'язково відображає позицію ІЕД, Європейського Союзу чи Міжнародного фонду «Відродження».

Зміст

Перелік скорочень.....	4
Вступ	5
Поточні визначення МСП та їх використання в Україні.....	6
Міжнародний досвід.....	8
Еволюція визначення МСП у Європейському Союзі.....	8
Визначення МСП у ЄС сьогодні	12
Досвід країн, які вступали до ЄС	15
Нове визначення МСП відповідно до законопроекту	19
Методологія аналізу	19
Аналіз структури підприємств України відповідно до різних критеріїв класифікації МСП	21
Висновки	25
Додаток 1.....	26
Додаток 2	27
Додаток 3	28

Перелік скорочень

ВВП – валовий внутрішній продукт

ІЕД – Інститут економічних досліджень та політичних консультацій

ЄІБ – Європейський інвестиційний банк

ЄІФ – Європейський інвестиційний фонд

ЄС – Європейський Союз

ЕК – Європейська Комісія

МСП – малі та середні підприємства

НБУ – Національний банк України

ОЕСР – Організація економічного співробітництва та розвитку

ПКС – паритет купівельної спроможності

Вступ

Численні дослідження¹ переконливо свідчать, що малі та середні підприємства (МСП) відіграють важливу роль в економічному зростанні та стійкості економіки через їхню високу частку у формуванні доданої вартості, робочих місць. До того ж, більше як 95%, а часто і понад 99% підприємств, у більшості країн належать до групи МСП. Водночас, МСП стикаються з рядом прогалин ринкового механізму (market failures), які стримують їхній розвиток і, відповідно, їхній внесок в економічне зростання. Ці прогалини, зокрема, стосуються доступу до фінансування, впровадження інновацій, нових технологій та залучення кваліфікованої робочої сили². Для подолання цих прогалин ринкового механізму і, відповідно, стимулювання розвитку МСП у багатьох країнах, зокрема в ЄС та Україні, діють програми підтримки³ та регуляторні спрощення для МСП.

Проте важливо, щоб такі преференції для МСП були цільовими як із міркувань обмежених бюджетних ресурсів, так і для того, щоб програми підтримки не створювали нових викривлень ринкового механізму через надання підтримки тим підприємствам, які такої підтримки не потребують. Тому постає питання належного визначення МСП, яке дозволить виділити лише ті підприємства, які стикаються з провалами ринкового механізму через їхній недостатній розмір. Для країн, що перебувають на інтеграційному шляху, таких як Україна, також стоїть питання гармонізації визначення МСП із визначеннями, які використовуються в ЄС.

Україна використовує визначення МСП, яке частково базується на визначенні ЄС, але воно є ширшим. Ми вказували на цей недолік у попередніх роботах Інституту економічних досліджень та політичних консультацій (ІЕД)⁴. У рамках підготовки

¹ Див., наприклад, дослідження ОЕСР “SMES: key drivers of green and inclusive growth” https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2019/03/smes-key-drivers-of-green-and-inclusive-growth_53218d65/8a51fc0c-en.pdf

² Див. дослідження Азійського Банку Розвитку “SMEs in Developing Asia: New approaches to overcoming market failures” <https://www.adb.org/sites/default/files/publication/214476/adbi-smes-developing-asia.pdf>

³ Щодо ефективності таких програм див., наприклад, дослідження ефективності підтримки доступу до фінансування МСП від ЄБРР “Small Business and job creation: Evidence from EBRD regions” https://www.ebrd.com/content/dam/ebd_dxp/assets/pdfs/office-of-the-chief-economist/impact-briefs/small-business-and-job-creation-evidence-from-the-ebd-regions/Small-business-and-job-creation-Evidence-from-the-EBRD-regions.pdf

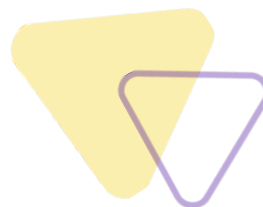
⁴ Зокрема, у консультативній роботі «Офіційна статистика МСП в Україні: аналіз та пропозиції щодо вдосконалення» (Є. Ангел, О. Бетлій, В. Кравчук, 2017), http://www.ier.com.ua/ua/sme_development/Policy_papers_LEV/?pid=5749 та аналітичному звіті «Середній бізнес в Україні: Terra Incognita чи схований Mittelstand» (Є. Ангел, В. Баськов, О. Кузяків, 2024), http://www.ier.com.ua/files/Projects/2023/TDF/_Medium_Business_Report_30.01.2024_UKR_.pdf.

до членства в ЄС на порядку денному стоїть завдання повної гармонізації визначення МСП із правилами ЄС. Утім, у Європейському Союзі значна частина підтримки надається коштом спільного бюджету ЄС, а в Україні наразі підтримка МСП надається як коштом українських платників податків, так і за підтримки донорів. Водночас рівень купівельної спроможності євро в Україні та в ЄС і продуктивність підприємств значно відрізняються. Тому ми аналізуємо можливість застосування адаптованого до потреб української економіки визначення МСП на час до вступу України в ЄС.

Метою цього дослідження є обґрунтування оптимального варіанту імплементації визначення МСП, рекомендованого Європейською Комісією, в українському законодавстві з урахуванням особливостей української економіки. У цій роботі ми розглядаємо визначення МСП в Україні та ЄС, досвід нових країн-членів ЄС у впровадженні гармонізованого визначення МСП, рекомендованого Єврокомісією, вивчаємо вплив використання альтернативного визначення розміру підприємства в Україні на розподіл підприємств за розміром та надаємо рекомендації щодо гармонізації визначення.

Поточні визначення МСП та їх використання в Україні

В Україні з 2012 року діє визначення суб'єктів великого, середнього, малого та мікро- підприємництва, яке міститься в ст. 55 Господарського кодексу. І хоча Господарський кодекс втратив чинність 28 серпня 2025 року⁵, визначення залишатиметься чинним і надалі згідно з нормами окремого закону; визначення частково гармонізовано з правилами ЄС. Зокрема, тут застосовуються такі ж як у ЄС пороги кількості працівників та обсягу продажів, але не застосовується поріг активів.

⁵ Після втрати чинності Господарським кодексом ідентичне визначення підприємств за розміром передбачене ст. 2 закону 4196 -IX «Про особливості регулювання діяльності юридичних осіб окремих організаційно-правових форм у перехідний період та об'єднань юридичних осіб» від 9.01.2025. Джерело: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4196-20%23Text#Text>.

Таблиця 1. Чинне визначення МСП

Категорія	Продажі (млн євро)	Середня кількість працівників
Мікропідприємства	≤ 2	≤ 10
Малі підприємства	≤ 10	≤ 50
Середні підприємства	Суб'єкти, які не належать до інших категорій	
Великі підприємства	> 50	> 250

Джерело: Власний аналіз чинного визначення МСП.

Чинне визначення малого підприємства та мікропідприємства в Україні є близьким до визначення ЄС: кількість працівників не перевищує 10 осіб та продажів до 2 млн євро для мікропідприємств, та кількість осіб до 50 працівників та продажі до 10 млн євро для малих підприємств. Як ми вже писали в наших попередніх роботах щодо МСП, українське визначення середніх підприємств є значно ширшим ніж у ЄС, а визначення великих підприємств значно вужчим⁶: в Україні великими є підприємства, що мають понад 250 працівників, **та з** продажами понад 50 млн євро, тоді як у ЄС великими є підприємства із 250 працівниками **або** підприємства з продажами **понад** 50 млн євро та активами понад 43 млн євро.

Це визначення застосовується для державних та регіональних програм підтримки малого та середнього бізнесу. Найбільшою з них є програма пільгового кредитування “5 – 7 – 9”.

Для інших цілей в Україні застосовуються інші визначення. Зокрема, у Законі про бухгалтерський облік та фінансову звітність залежно від розміру підприємства встановлюється обсяг звітності, який подається конкретним підприємством. Але при цьому розмір підприємства визначений по-іншому. Так, наприклад, великими для цілей подання фінансової звітності визнаються підприємства,

⁶ Офіційна статистика МСП в Україні: аналіз та пропозиції щодо вдосконалення http://www.ier.com.ua/ua/sme_development/Policy_papers_LEV/?pid=5749;
Середній бізнес в Україні: Terra Incognita чи схований Mittelstand, http://www.ier.com.ua/files/Projects/2023/TDF/Medium_Business_Report_30.01.2024_UKR.pdf.
Хоча більшість рекомендацій у цій роботі вже виконано, ця прогалина поки зберігається.

які відповідають двом із трьох критеріїв: кількість працівників понад 250, продажі — понад 40 млн євро, активи понад 20 млн євро. Це визначення ширше ніж у Господарському кодексі, і на час прийняття у 2017 році воно було гармонізовано з визначенням ЄС для цілей фінансової звітності.⁷

Інше визначення поняття великого платника податків містить Податковий кодекс (продажі понад 500 млн грн або податкові платежі понад 12 млн грн за чотири послідовні квартали). Своєю чергою, ст. 7 Закону «Про захист економічної конкуренції» дозволяє кооперативні закупівлі малих та середніх підприємств, але вони визначені як підприємства з активами або продажами до 500 тисяч євро.

Нарешті, для порівняння статистики МСП в Україні та ЄС необхідно використовувати дані Держстату щодо розподілу показників роботи підприємств за кількістю працівників, адже ЄС не збирає статистики щодо того, які підприємства відповідають визначенню МСП, але лише наводить розподіл підприємств за кількістю працівників. Станом на серпень 2025 року останні дані щодо підприємств за розміром у ЄС є за 2023 рік.

З одного боку, можна зрозуміти використання різних визначень для різних цілей, але вони також призводять до потенційної плутанини та різного підходу до одного й того ж підприємства. Узагальнене порівняння чинних українських визначень МСП, що використовуються в різних сферах (законодавство, статистика, оподаткування, бухоблік), наведено в Додатку 3. **У зв'язку з цим видається доцільним гармонізувати визначення МСП для цілей державної підтримки та для подання фінансової звітності, як це робить частина країн ЄС.**

Міжнародний досвід

Еволюція визначення МСП у Європейському Союзі

До середини 1990-х у ЄС існували різні визначення та критерії МСП у різних сферах. Так, окремі держави-члени, а також європейські фінансові інституції, зокрема Європейський інвестиційний банк та Європейський інвестиційний фонд, використовували власні визначення МСП.

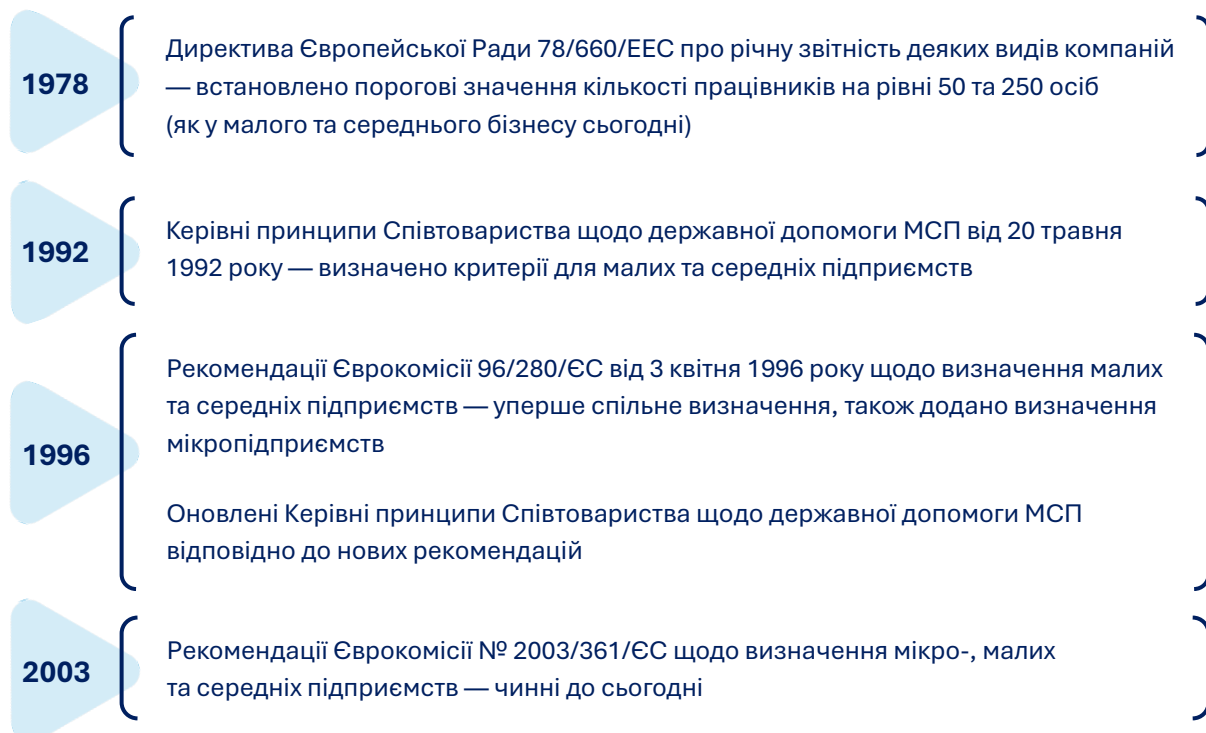
Згідно зі звітом Європейської Комісії щодо визначень МСП, станом на 1992 рік лише на рівні Європейського економічного співтовариства та його фінансових інституцій діяло 11 «головних» визначень МСП. У більшості з них застосовувався критерій

⁷ З 1 січня 2024 року в ЄС застосовуються підвищені пороги: на 25% пороги для цілей фінансової звітності відповідно до інфляції в ЄС за період із 2013 по 2023 рік.

кількості працівників — від не більше 150-ти працівників для надання «незначної допомоги» (minor aids, яка не потребувала схвалення ЄК) до 499 працівників для цілей статистичного спостереження або 500 працівників для отримання кредитів ЄІБ та подання консолідованої звітності. Додатково також застосовувалися критерії обігу, вартості активів та інші критерії (наприклад, контроль великими підприємствами тощо).⁸

Так звана Четверта директива щодо річної звітності підприємств, прийнята в 1978 році, містила одне з найближчих до сучасного визначень МСП серед 11 різних варіантів, які застосовувались у ЄС на той час. Вона встановлювала такі критерії: не більше 250 працівників (середня кількість за фінансовий рік) для середніх та не більше 50 працівників для малих підприємств, а також верхні межі для обігу і вартості активів. МСП повинно було відповідати двом із трьох критеріїв.⁹

Рисунок 1: Ключові етапи уніфікації визначення МСП у Європейському Союзі

Джерело: авторська схема.

⁸ Report from the Commission to the Council on the definitions of small and medium-sized enterprises (SMEs) used in the context of Community activities. SEC (92) 351 final, 29 April 1992, <https://aei.pitt.edu/4826/1/4826.pdf>.

⁹ Fourth Council Directive 78/660/EEC of 25 July 1978 based on Article 54 (3) (g) of the Treaty on the annual accounts of certain types of companies, OJ L 222, 14.8.1978, pp. 11-31 <http://data.europa.eu/eli/dir/1978/660/oj> ; Report on the definitions of the SMEs SEC (92) 351 final, 29 April 1992, p. 27, <https://aei.pitt.edu/4826/1/4826.pdf>.

Питання державної допомоги та захисту конкуренції на спільному ринку було одним із ключових у ЄС, що стимулювало роботу над уніфікованими визначеннями. Як результат, окрему статтю щодо визначення МСП було включено до керівних принципів Співтовариства щодо державної допомоги МСП, прийнятих Європейською Комісією в липні 1992 року.¹⁰

Згідно з цим документом до МСП належали підприємства, які мали не більше 250 працівників, річний обіг не більше 20 млн ЕКЮ¹¹ або вартість активів не більше 10 млн ЕКЮ. Окрім цього, враховувався критерій незалежності: підприємство не могло вважатися МСП, якщо більше ніж на 25% було у власності одного або більше великих підприємств, за винятком державних інвестиційних корпорацій, компаній венчурного капіталу та інституційних інвесторів, якщо вони не здійснюють контроль над підприємством. Також окремо визначалися малі підприємства: не більше 50 працівників, річний обіг не більше 5- млн ЕКЮ або вартість активів не більше 2 млн ЕКЮ. Застосовувався критерій незалежності від великих та середніх підприємств (теж не більше 25% власності). Вказане визначення продовжували використовувати в усіх наступних документах, які стосувалися державної допомоги.¹²

За наявності множинності визначень частина країн ЄС суворо дотримувалася визначення, яке наводилося в керівних принципах щодо державної допомоги.¹³ Уперше¹⁴ спільне визначення МСП на рівні ЄС було запропоновано в 1996 році в Рекомендації Комісії 96/280/ЄС.¹⁵ Вказаний документ пропонував чотири основні критерії: кількість працівників, обсяг реалізованої продукції, вартість активів, критерій незалежності.

¹⁰ Community guidelines on State aid for small and medium-sized enterprises (SMEs). Official Journal C 213, 19/08/1992 P. 0002–0008, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=oj:JOC_1992_213_R_0002_01.

¹¹ ЕКЮ (ECU – European Currency Unit) — європейська розрахункова валютна одиниця, яка функціонувала до запровадження євро в 1999 році.

¹² Наприклад, Communication to the Member States on the accelerated clearance of aid schemes for SMEs and of amendments of existing schemes. OJ C 213, 19.8.1992, pp. 10–12, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=oj:JOC_1992_213_R_0010_01.

¹³ Див. Рекомендацію 96/280/ЄС: Commission Recommendation of 3 April 1996 concerning the definition of small and medium-sized enterprises (Text with EEA relevance), OJ L 107, 30.4.1996, pp. 4–9 <http://data.europa.eu/eli/reco/1996/280/oj>.

Український переклад https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_a07#Text.

¹⁴ El Madani, A. (2018). SME Policy: Comparative Analysis of SME Definitions. International Journal of Academic Research in Business and Social Sciences, 8(8), 103–114, <https://pdfs.semanticscholar.org/628d/66d1d8b29e99786898bfb8f19d34fd19feec.pdf>.

¹⁵ Див. Рекомендацію 96/280/ЄС.

Зокрема, МСП повинні:

- мати менше ніж 250 працівників;
- річний обіг не більше 40 млн ЕКЮ або вартість активів не більше 27 млн ЕКЮ;
- відповідати критеріям незалежності: не більше ніж 25% капіталу або права голосу у власності одного або більше великих підприємств, за винятком державних інвестиційних корпорацій, компаній венчурного капіталу та інституційних інвесторів, якщо вони не здійснюють контроль над підприємством.

Для розрізнення малих підприємств і середніх підприємств застосовувалися ті ж самі критерії, але з нижчими порогами (менше ніж 50 працівників, не більше 7 млн ЕКЮ обігу або 5 млн ЕКЮ вартості активів). Також вказувалося, що в разі необхідності можна виокремлювати мікропідприємства (мають менше ніж 10 працівників). Окрім цього, було вирішено адаптувати статистику за групами розміру: 0 найманих працівників, від 1 до 9 працівників, від 10 до 49, від 50 до 249, від 250 до 499, від 500 та більше працівників.¹⁶ Відповідно до Рекомендацій 96/280/ЄС також було оновлено визначення МСП у новій версії керівних принципів для державної допомоги 1996 року.¹⁷

Рекомендації 1996 року надавали певну гнучкість країнам-членам та фінансовим інституціям (ЄІБ та ЄІФ): вони могли встановлювати нижчі порогові значення для своїх цілей. Окрім цього, для «адміністративного спрощення» можна було використовувати лише критерій кількості працівників, але така **гнучкість не стосувалася державної допомоги**.

Критерії 1996 року лягли в основу чинних на сьогодні критеріїв 2003 року. Єврокомісія зупинила свій вибір на межі у 250 працівників як найбільш обґрунтованій верхній межі для середнього бізнесу. Згідно з Єврокомісією майже всі підприємства мають менше ніж 500 працівників, проте підприємства з чисельністю персоналу близько 500 осіб мають кращий доступ до людських, фінансових та технічних ресурсів, а також управлінський розвиток на рівні, який не відповідає сектору МСП. Окрім цього, на той час порогове значення на рівні 250 працівників уже більш часто застосовувалося європейськими інституціями.

¹⁶ Див. Рекомендацію 96/280/ЄС.

¹⁷ Community guidelines on State aid for small and medium-sized enterprises. Official Journal C 213, 23/07/1996 P. 0004–0009, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=oj:JOC_1996_213_R_0004_01.

Показники обігу були визначені на основі статистичних даних Євростату щодо таких підприємств.¹⁸

Визначення МСП у ЄС сьогодні

Сьогодні в ЄС застосовується гармонізоване визначення мікро-, малих та середніх підприємств на основі **Рекомендації Єврокомісії № 2003/361/ЄС** від 6 травня 2003 року (чинна з 1 січня 2005 року). Відповідно до цього визначення:

- мікропідприємствами є підприємства з менш ніж 10 працівниками, у яких активи або продажі не перевищують 2 млн євро;
- малі підприємства — до 50 працівників та активи або продажі до 10 млн євро;
- середні підприємства — це ті МСП, що не підпадають під визначення малих, мають менше ніж 250 працівників та активи не більше 43 млн євро або продажі не більш 50 млн євро;
- решта підприємств є великими.

Ще одним важливим елементом поряд із чисельністю працівників і фінансовими порогами є критерій власності (частки капіталу або прав голосу). Підприємство може бути «автономним» (Autonomous enterprise), «партнерським» (partner enterprise) або «пов'язаним» (linked enterprise). Якщо підприємство є автономним, використовуються лише його власні показники. Якщо ж воно має партнерські чи пов'язані підприємства, до його даних додаються відповідні частки їхніх показників або весь обсяг даних. Водночас, підприємство може вважатися автономним, якщо власники належать до визначених інвесторів (венчурні фонди, бізнес-ангели з обмеженим обсягом інвестицій, університети, неприбуткові наукові центри, інституційні інвестори, фонди регіонального розвитку чи невеликі муніципалітети) і не беруть участі в управлінні.¹⁹

Рекомендації 2003 року дозволяють країнам-членам, ЄІБ та ЄІФ встановлювати нижчі порогові значення, що демонструє певну гнучкість визначення. В окремих сферах політики для спрощення можна користуватися критерієм кількості працівників, але, знову ж таки, крім питань державної допомоги. Критерій кількості працівників також має використовуватися Єврокомісією при підготовці статистичних даних.

¹⁸ Див. преамбулу до Рекомендації 96/280/ЄС.

¹⁹ Детальні роз'яснення застосування критеріїв МСП в офіційному гайді Європейської Комісії User guide to the SME definition <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/756d9260-ee54-11ea-991b-01aa75ed71a1>

Хоча рекомендації не мають обов'язкової юридичної сили, вони мають значну політичну вагу, що на практиці приводить до уніфікації визначень. Посилання на Рекомендації включаються до законодавчих актів ЄС. Наприклад, Регламент №651/2014, що визначає допустимі види державної допомоги в ЄС, вказує, що визначення МСП для цілей цього регламенту повинно базуватися саме на Рекомендації 2003/361/ЄС.²⁰ Рекомендовані визначення включено до Регламенту №651/2014 у вигляді окремого додатка (Додаток 1). Станом на 2021 рік на визначення вже посилалися близько 100 законодавчих актів ЄС.²¹

У межах Директиви 2013/34/ЄС про щорічну фінансову звітність застосовуються модифіковані критерії розміру МСП, які відрізняються від визначення Рекомендації 2003/361/ЄС. Зокрема, фінансові критерії були модифіковані під потреби фінансової звітності. Окрім цього, щоб потрапити до відповідної групи розміру, підприємство має відповідати хоча б двом критеріям із трьох. Мета критеріїв — визначити обсяг обов'язкової звітності, оберігаючи при цьому від надмірного адміністративного навантаження невеликий бізнес та унеможливаючи використання спрощень великими підприємствами. Директива дозволяє країнам-членам застосовувати підвищену межу між малими та середніми підприємствами — фінансові критерії можуть бути в півтора раза вищими (7,5 млн євро для вартості активів та 15 млн для чистого доходу). Однак застосування нижчих порогів не передбачено.

Таблиця 2. Визначення розміру підприємств для фінансової звітності в ЄС

Категорія	Балансова вартість активів (євро)	Чистий дохід (євро)	Середня кількість працівників
Мікропідприємства	≤ 450 000	≤ 900 000	≤ 10
Малі підприємства	≤ 5 000 000	≤ 10 000 000	≤ 50
Середні підприємства	≤ 25 000 000	≤ 50 000 000	≤ 250
Великі підприємства	> 25 000 000	> 50 000 000	> 250

Джерело: Директива 2013/34/ЄС.

²⁰ Commission Regulation (EU) No 651/2014 of 17 June 2014 declaring certain categories of aid compatible with the internal market in application of Articles 107 and 108 of the Treaty Text with EEA relevance, OJ L 187, 26.6.2014, pp. 1-78 <http://data.europa.eu/eli/reg/2014/651/oj>

²¹ Evaluation of Recommendation of 6 May 2003 concerning the definition of micro, small and medium-sized enterprises (2003/361/EC), EU commission document SWD(2021)279 <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-12322-2021-INIT/en/pdf>

Варто враховувати, що **робота над уточненням порогових критеріїв МСП у ЄС періодично повторюється**. Ще рекомендації 1996 року передбачали можливість внесення правок кожні чотири роки — корегування порогів для обігу та вартості активів, щоб врахувати зміну економічних умов.²² Рекомендації 2003 року не визначали регулярного перегляду порогових значень, хоча передбачили огляд застосування критеріїв до кінця березня 2006 року. Однак у 2021 році Єврокомісія провела оцінку релевантності фінансових критеріїв у визначенні МСП, результатом чого стало спрощене визначення, яке добре підходить для переважної більшості підприємств.²³ Однак ця оцінка вже може бути застарілою, адже у 2023 році ЄК вказала, що огляд 2021 року базувався на статистичних даних 2018 року і не враховував впливу пандемії та війни в Україні на інфляцію.²⁴

У жовтні 2023 року було внесено правки до Директиви 2013/34/EU щодо щорічної фінансової звітності, а саме підвищено порогові значення фінансових критеріїв. Стаття 3 цієї Директиви передбачає перегляд порогових значень кожні п'ять років.²⁵ Зміни 2023 року обґрунтовувалися високою інфляцією — із 1 січня 2013 року до 31 березня 2023 року інфляція становила 24,3% для єврозони та 27,2% для всього ЄС.²⁶ Водночас відсутня інформація про наступний можливий перегляд універсальних критеріїв відповідно до Рекомендації 2003/361/ЄС.

Таким чином, у ЄС діє гармонізоване визначення МСП, закріплене в Рекомендації 2003/361/ЄС, яке має значну політичну вагу та уніфікує підходи щодо державної допомоги та інших сфер. Для фінансової звітності Директива 2013/34/ЄС встановлює модифіковані порогові значення для фінансових критеріїв, що поєднують вимоги до прозорості з мінімізацією адміністративного навантаження на малий бізнес. Періодично відбуваються перегляди критеріїв, однак змін щодо Рекомендації 2003/361/ЄС поки що не передбачалося.

²² Див. ст. 2 Рекомендації 96/280/ЄС.

²³ Commission staff working document executive summary of the evaluation of Commission Recommendation of 6 May 2003 concerning the definition of micro, small and medium-sized enterprises (2003/361/EC), <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-12322-2021-ADD-1/en/pdf>.

²⁴ Communication From The Commission To The European Parliament, The Council, The European Economic And Social Committee And The Committee Of The Regions. SME Relief Package, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52023DC0535#footnote90>.

²⁵ Consolidated text: Directive 2013/34/EU of the European Parliament and of the Council of 26 June 2013 on the annual financial statements, consolidated financial statements and related reports of certain types of undertakings, amending Directive 2006/43/EC of the European Parliament and of the Council and repealing Council Directives 78/660/EEC and 83/349/EEC (Text with EEA relevance) Text with EEA relevance, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A02013L0034-20240528>.

²⁶ Див. пункт 3 преамбули Регламенту 2023/2775, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32023L2775>.

Досвід країн, які вступали до ЄС

Рекомендація Єврокомісії №2003/361/ЄС, яка визначає критерії розміру мікро-, малих та середніх підприємств, набрала чинності 1 січня 2005 року — уже після найбільшої хвилі розширення ЄС. 1 травня 2004 року членами ЄС стали 10 країн, у тому числі такі сусіди України, як Польща, Словаччина, Угорщина, а також пострадянські Естонія, Латвія та Литва. Дещо пізніше, 1 січня 2007 року, також приєдналися до ЄС Болгарія та Румунія. Таким чином, євроінтеграційний процес цих країн припадав на період, коли ще діяли старі рекомендації 1996 року щодо визначення МСП або тільки уточнювалося нове визначення 2003 року та відбувалася його апробація на практиці. Це суттєво відрізняє досвід вказаних країн від досвіду України, адже сьогодні на рівні ЄС уже функціонує перевірене часом визначення МСП.

Доступна інформація не дає однозначної відповіді щодо того, чи була складною імплементація нових визначень. Однак питання узгодження визначення МСП було під пильною увагою Єврокомісії під час підготовки до вступу. Країни готувалися до отримання допомоги з європейських фондів, тому було необхідно врегулювати визначення для цілей державної допомоги.

Польща, як і інші країни хвилі розширення 2004 року, підписала договір про членство в ЄС ще до прийняття Рекомендацій № 2003/361/ЄС. Проте звіт Єврокомісії про підготовку **Польщі** до членства за 2003 рік зазначав, що країна повинна запровадити нові рекомендації щодо визначення МСП.²⁷ Звіти попередніх років свідчать, що Польща вже імплементувала рекомендації 1996 року. 1 січня 2000 року набув чинності Закон про економічну діяльність, який містив визначення МСП.²⁸ Станом на 2002 рік визначення МСП було узгоджене з рекомендаціями Єврокомісії.²⁹

Інші країни, які стали членами ЄС у травні 2004 року, також отримали настанови від Єврокомісії щодо запровадження нового визначення МСП.³⁰ Однак, на відміну

²⁷ Comprehensive monitoring report on Poland's preparations for membership, p.44, https://enlargement.ec.europa.eu/document/download/fe2e05b3-5c87-477b-aece-2adf2ea44222_en?filename=cmr_pl_final_en.pdf.

²⁸ 2000 Regular Report on Poland's Progress Towards Accession, p.62, https://enlargement.ec.europa.eu/document/download/ade549ef-3078-4e2b-a477-dcffe2ee4c3e_en?filename=pl_en.pdf.

²⁹ 2002 Regular Report on Poland's Progress Towards Accession, <https://www.europarl.europa.eu/meetdocs/committees/empl/20021021/02-1408EN.pdf>.

³⁰ Наприклад, Угорщина у Comprehensive monitoring report on Hungary's preparations for membership, p.39, https://enlargement.ec.europa.eu/document/download/4b9e6121-09b9-4fcc-a957-ac8fb8fcbf6b_en?filename=cmr_hu_final_en.pdf.

від Польщі, не всі з них встигли імплементувати попередні рекомендації ЄК. Наприклад, звіт 2002 року вказував, що **Угорщині** необхідно зробити деякі фінальні зміни, щоб визначення відповідало вимогам ЄС.³¹ У листопаді 1999 року Угорщина прийняла Закон про малі та середні підприємства, який лише частково узгоджував визначення МСП із європейськими визначеннями. Якщо критерій кількості працівників був ідентичний, то фінансові критерії рахувалися інакше.³²

Балтійські країни напередодні вступу мали обмежений прогрес у впровадженні європейського визначення МСП. Естонія станом на 2002 рік не закріпила його офіційно в законодавстві, проте фактично застосовувала на практиці.³³ Латвія та Литва планували впроваджувати рекомендації в законодавство про державну допомогу.³⁴ Що цікаво, у Литві тоді ще діяло власне вужче визначення МСП, відповідно до якого до сектору зараховувалися підприємства з кількістю працівників до 50 осіб.³⁵

У **Румунії** нове визначення МСП запроваджувалося кількома кроками. Спершу воно стало частиною Закону №346/2004 про стимулювання створення та розвиток малих і середніх підприємств, який мав на меті, зокрема, узгодити визначення МСП.³⁶ Однак моніторинговий звіт 2005 року засвідчив, що Румунія не повністю узгодила дефініції.³⁷ Публікації того часу свідчать, що закон синхронізував із нормами ЄС лише критерій кількості працівників.³⁸ Як результат, уже в січні 2006 року румунський уряд вніс зміни, які повністю узгодили визначення МСП із Рекомендаціями 2003 року.³⁹

³¹ 2002 Regular Report on Hungary's Progress Towards Accession, https://enlargement.ec.europa.eu/document/download/203edcc9-b5d9-40ec-8cbd-39fdd2e59959_en?filename=hu_en.pdf.

³² Там само ст. 58.

³³ 2002 Regular Report on Estonia's Progress Towards Accession, p.63, https://enlargement.ec.europa.eu/document/download/fd0d57f0-648c-4f73-a086-2e9cf90ae90f_en?filename=es_en.pdf.

³⁴ Див. 2002 Regular Report on Latvia's Progress Towards Accession https://enlargement.ec.europa.eu/document/download/5a841f07-0d6a-46d8-b187-327d05cc6567_lt.

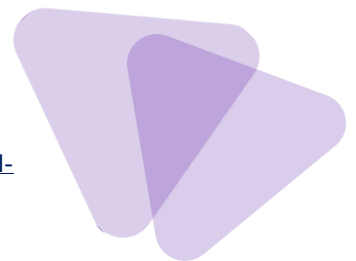
³⁵ 2002 Regular Report on Lithuania's Progress Towards Accession, p. 42, https://enlargement.ec.europa.eu/system/files/2016-12/lt_en.pdf.

³⁶ 2004 Regular report on Romania's progress toward accession, p. 104-105, https://www.europarl.europa.eu/registre/docs_autres_institutions/commission_europeenne/sec/2004/1200/COM_SEC%282004%291200_EN.pdf.

³⁷ Romania 2005 Comprehensive Monitoring Report, p.59, https://enlargement.ec.europa.eu/document/download/55f8b573-3cf3-4fc1-a05a-12a0cb546b72_en?filename=sec1354_cmr_master_ro_college_en.pdf.

³⁸ Doina Fotache, Ana Grama (November 2006) Romanian SMEs Information Integration, https://www.researchgate.net/publication/228309476_Romanian_SMEs_Information_Integration.

³⁹ Див. повний текст закону №346 від 14 липня 2004 року (румунською) <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/53946>.

Хорватія гармонізувала визначення МСП уже тоді, коли уніфіковані критерії були запроваджені та апробовані на рівні ЄС. У 2006 році національне визначення МСП уже було певною мірою наближене до ЄС.⁴⁰ Однак у звітах Єврокомісії за 2008,⁴¹ 2010⁴² та 2011⁴³ роки вказувалося, що процес синхронізації дефініції ще не був завершеним та потребував повного впровадження. Гармонізованим був лише критерій кількості працівників.⁴⁴ Однак уже в травні 2012 року хорватський парламент затвердив зміни до законодавства, які гармонізували визначення з Рекомендацією №2003/361/ЄС.⁴⁵ Тобто, визначення було гармонізовано ще до вступу країни до ЄС 1 липня 2013 року.

У 2006 та 2009 роках Єврокомісія проводила аналіз імплементації Рекомендації №2003/361/ЄС, а у 2012, 2018 та 2021 роках — оцінку самого визначення. Результати свідчать, що **всі країни ЄС запровадили універсальне визначення МСП лише з незначними відмінностями в деяких країнах**. Наприклад, законодавство в семи країнах не згадувало критерій власності.

Слід зазначити, що **практика застосування рекомендованого визначення може відрізнятися від країни до країни**. Згідно з даними Єврокомісії станом на 2021 рік 17 країн ЄС (зокрема Польща, Угорщина, Словаччина, Естонія та Литва) застосовували суто визначення Рекомендації (разом із правилами щодо часток власності інших підприємств тощо). Усі країни застосовують однакові пороги кількості працівників (відповідно до Рекомендації), але **деякі використовували дещо нижчі фінансові пороги для «кращого відображення власної структури бізнесу»**. Зокрема, окремі країни-члени звертаються до значення фінансових критеріїв у Директиві 2013/34/EU про фінансову звітність. Наприклад, сім країн (Австрія, Бельгія, Хорватія, Данія, Ірландія, Латвія, Словенія), у яких мікробізнес становить найбільшу частину економіки, застосовували з цієї директиви максимальні значення фінансових показників для мікропідприємств, бо вони

⁴⁰ Croatia 2006 Progress Report, p.46, https://enlargement.ec.europa.eu/document/download/94e24019-2558-4e30-bafa-f8b9de84e3b1_en?filename=hr_sec_1385_en.pdf.

⁴¹ Croatia 2008 Progress Report, p.48, https://enlargement.ec.europa.eu/document/download/d6dd9b62-dc1d-4157-a9b1-3cf1cad9bdd4_en?filename=croatia_progress_report_en.pdf.

⁴² Croatia 2010 Progress Report, p.44, https://enlargement.ec.europa.eu/document/download/83e5cb29-64c0-43d1-b84c-a8a385143615_en?filename=hr_rapport_2010_en.pdf&prefLang=uk.

⁴³ Croatia 2011 Progress Report, p.44, https://enlargement.ec.europa.eu/document/download/4a493601-0f1e-490b-b473-839a8f16c852_en?filename=hr_rapport_2011_en.pdf.

⁴⁴ SME Policy Index. Western Balkans and Turkey 2012, p.185, https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2012/12/sme-policy-index-western-balkans-and-turkey-2012_g1g1e976/9789264178861-en.pdf.

⁴⁵ Закон про підтримку розвитку малого бізнесу (хорватською) <https://www.zakon.hr/z/527/zakon-o-poticanju-razvoja-malog-gospodarstva>

є нижчими за значення в Рекомендації №2003/361/ЄС (як ми згадували вище, Рекомендації дозволяють країнам застосовувати нижчі фінансові пороги).^{46,47}

У цілому, **практика застосування визначень в окремих країнах потребує додаткових досліджень**. Наприклад, уже згадана раніше Хорватія включила рекомендовані критерії до законодавства ще у 2012 році, проте звіт Єврокомісії вказує, що на практиці застосовувалися фінансові критерії з хорватського закону про бухгалтерський облік.⁴⁸

Доступні дані свідчать, що періодично відбуваються дискусії щодо окремих критеріїв або принципів підрахунку. Наприклад, у 2009 році одна з країн пропонувала збільшити максимальну кількість працівників для середніх підприємств до 500, що нібито мало б врахувати середній показник зростання підприємств з 1990-х.⁴⁹ Водночас, інші країни були проти такої ініціативи або пропонували запровадити різні критерії для різних галузей економіки. Оцінка 2021 року продемонструвала, що переважно зацікавлені сторони задоволені визначенням, зокрема розміром порогів. Але, наприклад, деякі малі країни хотіли б нижчі порогові значення, бо сьогодні в них майже весь бізнес потрапляє до сектору МСП.⁵⁰

Для України, яка нині готується до вступу до ЄС, ключовий висновок із досвіду країн розширення 2004 та 2007 років полягає в тому, що узгодження національного законодавства з Рекомендацією Єврокомісії №2003/361/ЄС щодо визначення МСП було одним із пріоритетних завдань підготовчого етапу. На відміну від Польщі, Угорщини, Балтійських країн чи Румунії, які впроваджували нове визначення в умовах, коли воно щойно набуло чинності й ще проходило апробацію, Україна працює з уже перевіреною та усталеною в правозастосуванні дефініцією. Рекомендація №2003/361/ЄС дає певний рівень гнучкості, однак країни-члени орієнтуються, у першу чергу, на уніфіковане визначення, в окремих випадках звертаючись до фінансових критеріїв Директиви 2013/34/EU про фінансову звітність.

⁴⁶ Commission staff working document on the implementation of Commission Recommendation of 6 May 2003 concerning the definition of micro, small and medium-sized enterprises, <https://ec.europa.eu/docsroom/documents/10033/attachments/1/translations>.

⁴⁷ Необхідно зауважити, що після 2021 року в окремих країнах ЄС могли відбутися зміни щодо визначення, однак це питання потребує додаткового вивчення.

⁴⁸ Zakon o računovodstvu, <https://www.zakon.hr/z/118/zakon-o-racunovodstvu>.

⁴⁹ Commission staff working document on the implementation of Commission Recommendation of 6 May 2003 concerning the definition of micro, small and medium-sized enterprises, <https://ec.europa.eu/docsroom/documents/10033/attachments/1/translations>.

⁵⁰ Commission staff working document evaluation of Recommendation of 6 May 2003 concerning the definition of micro, small and medium-sized enterprises (2003/361/EC), [https://ec.europa.eu/transparency/documents-register/detail?ref=SWD\(2021\)279&lang=en](https://ec.europa.eu/transparency/documents-register/detail?ref=SWD(2021)279&lang=en).

Нове визначення МСП відповідно до законопроекту

Цього року Міністерство економіки підготувало законопроект, яким запропонувало гармонізувати визначення МСП із визначенням ЄС, яке ми описали вище. Цей законопроект було поширено для обговорення серед організацій громадянського суспільства.⁵¹ Отже, відповідно до цього визначення, як і у ЄС:

- мікропідприємствами є підприємства із менш ніж 10 працівниками, у яких активи або продажі не перевищують 2 млн євро;
- малі підприємства — до 50-ти працівників та активи або продажі до 10 млн євро;
- середні підприємства — це ті МСП, що не підпадають під визначення мікро- та малих, мають менше ніж 250 працівників та активи не більше ніж 43 млн євро або продажі не більше ніж 50 млн євро;
- решта підприємств є великими.

Також, як і у ЄС, для підприємств, що належать до груп підприємств, розмір визначається за розміром групи, а державні підприємства та більшість комунальних підприємств виключені з МСП.

Методологія аналізу

Ми обрахували розподіл підприємств за розміром станом на 2024 рік за гармонізованим із правилами ЄС визначенням, запропонованим у законопроекті Міністерства економіки (нове визначення МСП). Через обмеження наявних даних ми не враховували консолідацію груп підприємств та належність до державної чи комунальної власності в наших обрахунках. Відповідно до цього визначення розмір підприємства для більшості підприємств визначатиметься відповідно до кількості працівників. Однак, якщо активи і продажі підприємства одночасно є завеликими, то розмір підприємства визначається за цими фінансовими показниками. У такому разі розмір визначається за меншим показником серед двох фінансових критеріїв.

⁵¹ Проект закону про внесення змін до деяких законів України щодо узгодження визначення суб'єктів малого та середнього підприємництва із законодавством Європейського Союзу надано Мінекономіки офіційним листом 3612-07/50473-07, <https://docs.google.com/document/d/e/2PACX-1vQdZdAna3pV92R1eyPRxu2iA-kHzVQG2XhhikFgHU46Y3-qLyaRaOWAIWX1-169PIsEuPe367RaCACH/pub>

Розрахунки було проведено на основі даних фінансової звітності підприємств за 2024 рік, поданої до 3 липня 2025 року,⁵² за двома сценаріями застосування визначення МСП у законопроекті.⁵³ За одним сценарієм, суми, визначені в євро, перераховувались у гривні за середнім офіційним курсом євро за 2024 рік: 43,45 грн за євро, як це передбачено чинним законодавством (Таблиця 3). За іншим, альтернативним сценарієм, ми визначили альтернативні пороги для МСП. Для цього суми в євро в законопроекті було перераховано в гривні за середньозваженим для Єврозони курсом паритету купівельної спроможності (ПКС) за 2024 рік. Для цього було використано дані МВФ у звіті World Economic Outlook за квітень 2025 року⁵⁴, і ми отримали курс ПКС на 2024 рік, а саме 17,39 грн за євро⁵⁵ (Таблиця 4).

Таблиця 3. Пороги МСП відповідно до нового визначення, фінансові показники за офіційним курсом за 2024 рік, млн грн

	Кількість працівників	Продажі, млн грн	Активи, млн грн
Мікро-	9	86,9	86,9
Малі	49	434,5	434,5
Середні	249	2172,5	1868,4

Джерело: власні розрахунки на основі даних НБУ та законопроекту.

Таблиця 4. Пороги МСП відповідно до нового визначення, фінансові показники за курсом ПКС за 2024 рік

	Кількість працівників	Продажі, млн грн	Активи, млн грн
Мікро-	9	34,8	34,8
Малі	49	174,0	174,0
Середні	249	869,8	748,0

Джерело: власні розрахунки на основі даних НБУ та законопроекту.

⁵² Фінансова звітність підприємств за 2024 рік (подана у період з 2025-01-01 по 2025-07-03), Державна служба статистики <https://data.gov.ua/dataset/6456ef0c-985c-4bb7-bf9d-16831161b416/resource/c58bf087-77b1-4355-9879-16d8cea35677/revision/453999/download>

⁵³ При цьому з розрахунку було виключено звітність за КВЕД 84 та 85 (Державне управління і освіта) через велику кількість помилкових звітів та помилкових полів КВЕД. Також бюджетні організації не включаються до статистики МСП Держстату. Крім того, було проведено очищення даних для найбільших за продажами підприємств.

⁵⁴ WEO Data: April 2025 Edition, International Monetary Fund <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/weo-database/2025/april>

⁵⁵ На основі середньозваженого курсу ПКС євро до міжнародного долара 1,49 євро за долар та курсу ПКС гривні в 11,6 грн за долар.

Аналіз структури підприємств України відповідно до різних критеріїв класифікації МСП

Ми порівнюємо розподіл українських підприємств за розміром при використанні кількох різних підходів до визначення розміру підприємств. Ми порівнюємо дані Держстату про розподіл підприємств за розміром за чинним визначенням у 2024 році з нашими оцінками розподілу підприємств за розміром за трьома сценаріями.

1. За новим визначенням, перерахованим із євро в гривні за офіційним курсом (як це визначено законодавством — Таблиця 3 вище).
2. За новим визначенням з альтернативними фінансовими порогами для МСП, а саме суми в євро перераховані в гривні за курсом ПКС, який враховує різницю в купівельній спроможності євро в Єврозоні та в Україні (Таблиця 4 вище).
3. Розподіл підприємств за розміром лише за кількістю працівників для ілюстрації впливу використання фінансових критеріїв активів та продажів на розподіл МСП.

На нашу думку, застосування критеріїв за сценарієм 2 могло б краще відображати економічні реалії в Україні, адже середній рівень цін у ЄС залишається суттєво вищим ніж в Україні, і, відповідно, купівельна спроможність євро, обміняного на гривні в Україні, є значно вищою ніж євро, витраченого у Єврозоні. Отже, можна припустити, що якщо використовувати без адаптації пороги МСП, визначені в ЄС, українські підприємства, які не стикаються з типовими викликами МСП і не потребують підтримки держави та спрощень у веденні бізнесу, передбачених для МСП, будуть мати право на таку підтримку. У цьому розділі ми перевіряємо можливе застосування сценарію 2, виходячи з припущення, що застосування порогів МСП, визначених за курсом ПКС, може суттєво впливати на статистику розподілу підприємств за категоріями розміру.

Розрахунки, які детально подані в Додатку 2, підтверджують фундаментальну відмінність нового визначення МСП (як за сценарієм 1, так і за сценарієм 2) від чинного визначення МСП. Але при цьому вони показують порівняно невелику різницю між результатами за сценаріями 1 та 2, а отже, обмежений вплив застосування альтернативних фінансових порогів при використанні нового визначення МСП.

Оскільки наслідком використання потенційно некоректних порогів розміру підприємств є те, що підприємства, які є великими за своєю економічною суттю,

розглядаються як МСП, надалі ми зосереджуємось на тому, які підприємства за різних підходів до визначення розміру підприємства класифікуються як великі.

За чинним визначенням, в Україні було лише 558 великих підприємств у 2024 році. Як ми писали вище, чинне визначення використовує схожі пороги до нового визначення, але до великих підприємств належать лише підприємства, у яких як продажі, так і кількість працівників перевищують відповідні порогові значення. За новим визначенням, усі підприємства зі 250 та більше працівниками визнаються великими. У нашому наборі даних таких підприємств 2475. Отже, лише обов'язкове визнання великими всіх підприємств із 250 і більше працівниками збільшує кількість великих підприємств більше як у чотири рази порівняно з чинним визначенням і виключає їх із категорії МСП.

Про суттєву різницю в кількості великих підприємств, за чинним визначенням та за критерієм кількості працівників (сценарій 3 у цій роботі), ми детально писали в нашому дослідженні про середній бізнес в Україні. Тоді, згідно з нашими висновками, офіційна статистика, що базувалася на чинному визначенні, дещо викривлено відображала економічні реалії, оскільки до середнього бізнесу потрапляли навіть великі суб'єкти з 250 та більше працівниками. У результаті, кількість великих підприємств, за чинним визначенням, виявлялася в рази нижчою ніж за критерієм чисельності працівників.⁵⁶ Таким чином, **застосування оновленої методології** (як сценарій 1, так і сценарій 2) **може в будь-якому випадку краще відображати економіку України, бо ліквідує недоліки чинного визначення.**

Додатково, за новим визначенням, підприємства, у яких кількість працівників є меншою за 250, але обсяг активів та продажів перевищують пороги для середніх підприємств, також визнаються великими. За сценарієм 1 (фактичні пороги МСП), таких підприємств 300, а за сценарієм 2 (альтернативні пороги МСП, розраховані за курсом ПКС), кількість підприємств, визнаних великими, за фінансовими критеріями, зростає майже вдвічі до 577.⁵⁷ Утім, 2475 великих підприємств, визначених за кількістю працівників, залишаються такими за будь-яких фінансових порогів МСП. Загалом, використання альтернативних фінансових порогів для визначення МСП збільшує кількість великих підприємств, за новим визначенням, із 2725 до 3052.

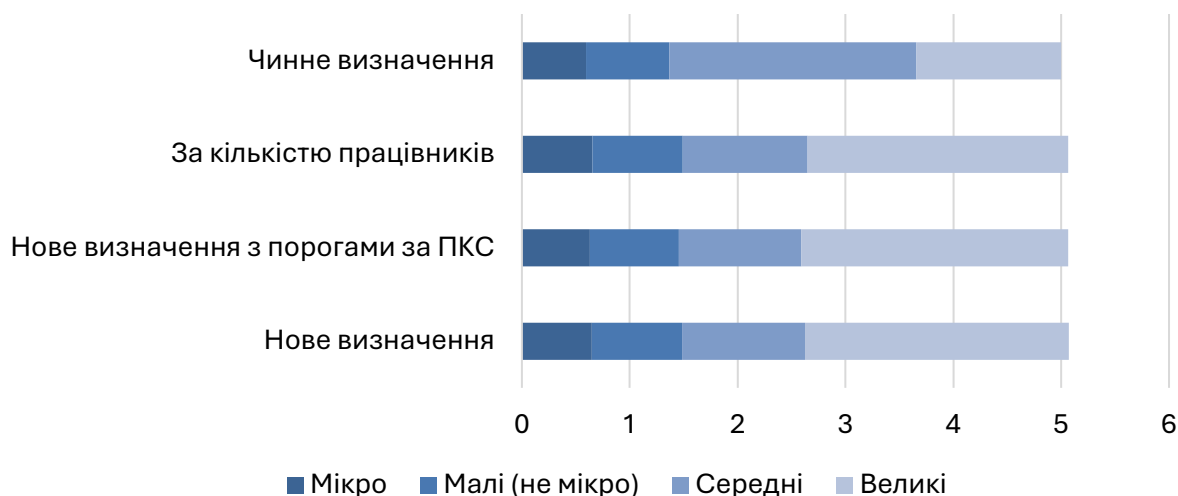
⁵⁶ Ангел Є., Баськов В., Кузяків О. Середній бізнес в Україні: Terra Incognita чи схований Mittelstand. Київ, 2024,

http://www.ier.com.ua/files/Projects/2023/TDF/Medium_Business_Report_30.01.2024_UKR_.pdf.

⁵⁷ За сценарієм 3 (використання лише критерія працівників), фінансові критерії не використовуються, а отже великі підприємства за фінансовими критеріями відсутні.

Рисунок 2. Порівняння кількості працівників у підприємствах за розміром залежно від застосованого визначення МСП (тисяч працівників)

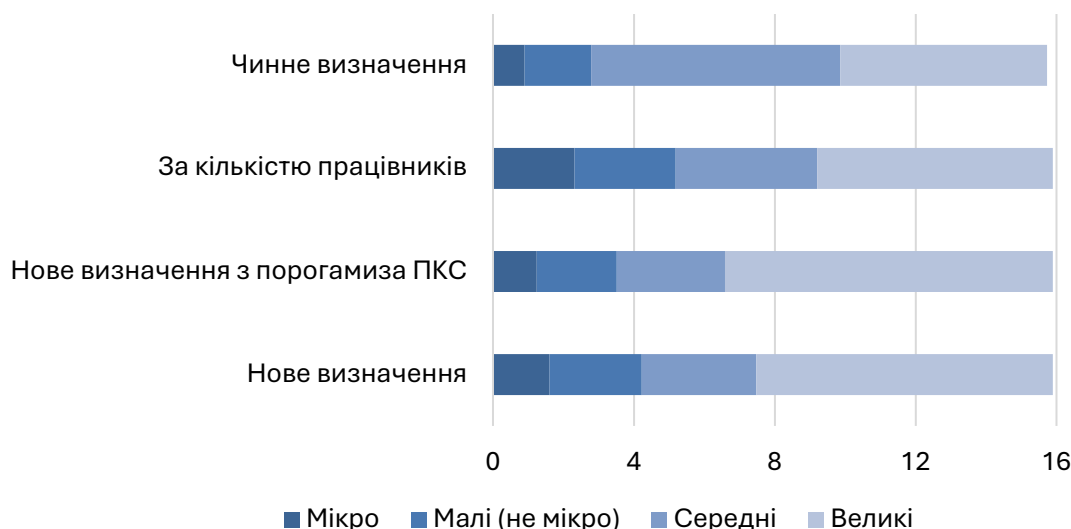
***Джерело:** власні розрахунки на основі даних Держстату.*

Великі підприємства, визначені за фінансовими критеріями, мають найменшу кількість працівників серед усіх великих підприємств, і тому різниця між сценаріями 1 - 3 є невеликою для розподілу працівників підприємств за розміром підприємства. Частка працівників великих підприємств у нашому наборі даних, за новим визначенням, складає 48,3% за сценарієм 1, 48,9% за сценарієм 2 та 47,8% за сценарієм 3. Для чинного визначення ця частка складає лише 26,8%, що майже вдвічі менше ніж за сценарієм 1.

За обсягом продажів різниця в структурі за сценаріями 1 - 3 більш відчутна: за альтернативними порогами МСП за курсом PKS (сценарій 2) частка великих підприємств у продажах підприємств зростає до 58,6% з 52,9% при використанні офіційного курсу (сценарій 1), а за сценарієм 3 ця частка склала 42,1%. Це вказує на те, що великі підприємства, визначені за фінансовими критеріями, формують доволі високу частку економічної активності попри порівняно невелику роль у зайнятості. За чинним визначенням, частка великих підприємств у продажах складає 37,3%.

Рисунок 3. Порівняння продажів підприємств за розміром залежно від застосованого визначення МСП (трлн грн)

Джерело: власні розрахунки на основі даних Держстату.

У новому визначенні МСП визначальним є критерій кількості працівників. Це розв'язує проблему чинного визначення МСП, за яким для багатьох підприємств визначальним є критерій продажів, який є гармонізованим із визначенням ЄС і, відповідно, є високим для українських реалій через різницю в купівельній спроможності євро в ЄС та в Україні, а також нижчу продуктивність українських підприємств. У новому визначенні порівняно невелика кількість підприємств України визначаються за критеріями продажів та активів, обсяги яких визначені на гармонізованому з ЄС рівні. Для таких підприємств ці пороги є високими через відмінності в рівні цін та продуктивності між Україною та ЄС. Їх застосування має порівняно невеликий вплив на структуру підприємств за розміром щодо зайнятості, але доволі високий вплив на структуру підприємств за продажами. Використання альтернативних порогів МСП, скоригованих на різницю в рівні цін між Україною та ЄС через використання курсу ПКС (Таблиця 4), справді дозволить краще класифікувати за розміром обмежене коло підприємств, розмір яких визначається за фінансовими критеріями активів та продажів, а не за кількістю працівників. Утім, для більшості підприємств розмір буде визначатись за кількістю працівників, для яких альтернативні показники не пропонуються.

Отже, наші обрахунки показують, що при застосуванні альтернативних фінансових порогів МСП, визначених за ПКС, замість фактичних у новому визначенні розміру підприємства лише орієнтовно 277 підприємств перестають бути МСП та стають великими, а кількість великих підприємств зростає на 12%. Ці підприємства мають доволі відчутну економічну вагу: частка великих підприємств у продажах при

використанні курсу ПКС зростає на 5,7 п. п. порівняно з використанням офіційного курсу. Проте, видається малоймовірним, що значна частина з цих 277 підприємств звертались за державною підтримкою МСП, маючи при цьому мільярдні або близькі до мільярдних продажі та активи. До того ж суми, визначені в євро в українському законодавстві, наразі завжди конвертуються в гривні за офіційним курсом.

Тому використання альтернативних фінансових критеріїв МСП, визначених за сценарієм 2 (Таблиця 4), навряд чи суттєво вплине на адресність державної підтримки МСП.

Висновки

Для України, яка нині готується до вступу до ЄС, ключовий висновок із досвіду країн, які стали членами ЄС у 2004 та 2007 роках полягає в тому, що узгодження національного законодавства з Рекомендацією Єврокомісії №2003/361/ЄС щодо визначення МСП було одним із пріоритетних завдань підготовчого етапу. На відміну від Польщі, Угорщини, Балтійських країн чи Румунії, які впроваджували нове визначення в умовах, коли воно щойно набуло чинності й ще проходило апробацію, Україна працює з уже перевіреним та усталеним у правозастосуванні визначенням. Рекомендація №2003/361/ЄС дає певний рівень гнучкості, однак країни-члени орієнтуються, у першу чергу, на уніфіковане визначення, в окремих випадках звертаючись до фінансових критеріїв Директиви 2013/34/EU про фінансову звітність.

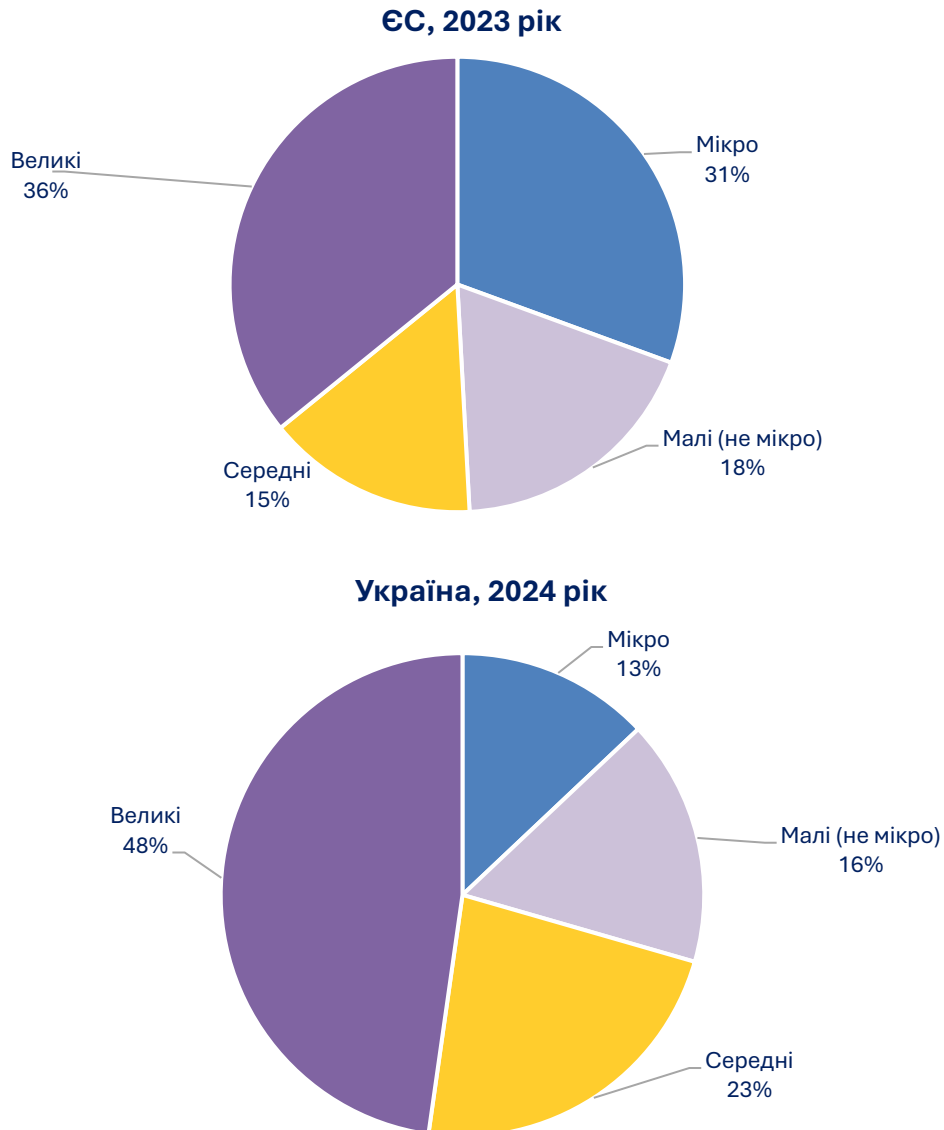
Цей висновок також підтверджується нашими розрахунками щодо використання альтернативних фінансових порогів для визначення МСП. Вони показали, що використання альтернативних порогів для МСП буде мати вплив на обмежену кількість підприємств, більшість із яких навряд чи користується державною підтримкою.

Тому на цьому етапі, із міркувань спрощення законотворчості та простоти застосування, видається доцільним використовувати гармонізоване з ЄС визначення МСП, а не шукати альтернативних підходів.

Використання більш реалістичних фінансових порогів МСП до вступу до ЄС може бути більш актуальним для визначення обсягу фінансової звітності, яку подають підприємства. Але це потребує подальшого дослідження. До того ж, через зміни законодавства в ЄС пороги МСП для фінансової звітності в Україні вже на 20% нижчі ніж у ЄС.

Додаток 1

Кількість працівників підприємств залежно від розміру підприємства в ЄС та в Україні (розмір за кількістю працівників)

Джерела: Євростат, власні розрахунки на основі даних Держстату.

Додаток 2

Деталізовані результати розрахунків

Нове визначення МСП з альтернативними порогами активів та продажів			
	Кількість підприємств	Продажі, млрд грн	Кількість працівників, тисяч
Мікро-	351922	1605	650
Малі (не мікро-)	41664	2625	833
Середні	11248	3257	1140
Великі	2725	8417	2446
Нове визначення МСП із фактичними порогами			
	Кількість підприємств	Продажі, млрд грн	Кількість працівників, тисяч
Мікро-	348611	1236	632
Малі (не мікро-)	43606	2286	823
Середні	12264	3060	1135
Великі	3052	9311	2476
МСП визначені за критерієм кількості працівників			
	Кількість підприємств	Продажі, млрд грн	Кількість працівників, тисяч
Мікро-	353365	2319	657
Малі (не мікро-)	40701	2862	836
Середні	10992	4028	1154
Великі	2475	6684	2419
МСП за чинним визначенням за даними Держстату			
	Кількість підприємств	Продажі, млрд грн	Кількість працівників, тисяч
Мікро-	231257	892	596
Малі (не мікро-)	38008	1899	773
Середні	13990	7074	2291
Великі	558	5861	1341

Джерела: власні розрахунки на основі даних Держстату.

Додаток 3

Визначення МСП в українському законодавстві: порівняльна таблиця

Джерело / Контекст	Категорія	Критерії	Особливості
Господарський кодекс України (ст. 55)	Мікропідприємство	≤ 10 працівників, ≤ 2 млн євро продажів	Поріг активів не застосовується
	Малий бізнес	≤ 50 працівників, ≤ 10 млн євро продажів	
	Середній бізнес	Підприємства, що не належать до інших категорій	Визначення ширше ніж у ЄС
	Великий бізнес	> 250 працівників, > 50 млн євро продажів	Поріг значно вищий ніж у ЄС
Закон про бухгалтерський та фінансову звітність	Мікропідприємство	будь-які два з трьох: ≤ 700 тис. євро чистого доходу, ≤ 350 тис. євро активів, ≤ 10 працівників	
	Мале підприємство	будь-які два з трьох: ≤ 8 млн євро чистого доходу, ≤ 4 млн євро активів, ≤ 50 працівників	Визначення відповідає Директиві 2013/34/ЄС, але не відповідає оновленому визначенню
	Середнє підприємство	будь-які два з трьох: ≤ 40 млн євро чистого доходу, ≤ 20 млн євро активів, ≤ 250 працівників	
	Велике підприємство	будь-які два з трьох: > 40 млн євро чистого доходу, > 20 млн євро активів, > 250 працівників	
Податковий кодекс України	Великий платник	> 500 млн грн продажів або > 12 млн грн податків (за 4 квартали)	Для фіскального адміністрування

Закон «Про захист економічної конкуренції»	МСП	≤ 500 тис. євро продажів або активів	Для цілей кооперативних закупівель
Держстат (статистика)	Мікро	0-9 найманих працівників	Визначення лише за чисельністю найманих працівників, як в ЄС
	Малі	10-49 працівників	
	Середні	50-249 працівників	
	Великі	≥ 250 працівників	
Проект закону про внесення змін до деяких законів України щодо узгодження визначення суб'єктів малого та середнього підприємництва із законодавством Європейського Союзу (2025)	Мікро	< 10 працівників, ≤ 2 млн євро продажів або активів	Гармонізоване з Рекомендацією 2003/361/ЄС; враховуються пов'язані підприємства, виключено держпідприємства
	Малі	< 50 працівників, ≤ 10 млн євро продажів або активів	
	Середні	< 250 працівників, ≤ 50 млн євро продажів або ≤ 43 млн євро активів	
	Великі	Поза вищенаведеними категоріями	

Джерела: власні узагальнення на основі законодавства України.

Інститут економічних досліджень
та політичних консультацій
вул. Рейтарська 8/5-А, 01030 Київ
Тел. (+38044) 278-6342
E-mail: institute@ier.kyiv.ua
<http://www.ier.com.ua>

